

SUSTAV KORIŠTENJA VLASTITO PROZVEDENOG SJEMENA NA GOSPODARSTVU

H. W. RUTZ¹, Ružica ORE JURIC²

CPVO, Angers, France¹
Zavod za sjemenarstvo i rasadničarstvo, Osijek²

Generativni ili vegetativni reprodukcijski materijal nove biljne sorte koji oplemenjivač ustupi drugim osobama one mogu iskoristiti za daljnju proizvodnju reprodukcijskog materijala u svrhu prodaje trećim osobama. U tom će slučaju oplemenjivač, koji je u stvaranje nove sorte uložio vrijeme i novac, izgubiti dio mogućeg prihoda. Sukladno tome ograničit će se i poticaj za stvaranjem novih sorti koje udovoljavaju višim kriterijima kvalitete, bolje su prilagođene okolišu te produktivnije i otpornije na bolesti.

Kako bi se osigurao poticaj za oplemenjivanje novih sorti, razvijen je Sustav oplemenjivačkih prava u Europskoj Zajednici.

Što poljoprivrednik, arhitekt krajobraza ili umnoživač sjemena mora uzeti u obzir ukoliko želi uzgojiti sortu zaštićenu u okviru navedenog sustava?

Kako bi se procijenile moguće posljedice, valja poznavati učinke oplemenjivačkog prava kao i biljni materijal na koje se to pravo odnosi.

Sukladno Međunarodnoj konvenciji za zaštitu novih biljnih sorti (UPOV) na kojoj se temelje nacionalni Zakon o oplemenjivačkim pravima u Hrvatskoj (*op.prev. Zakon o zaštiti biljnih sorti*) te Oplemenjivačka prava u Europskoj Zajednici, ovisno o tome odnose li se ta prava na poljoprivrednu, povrtnu, ukrasnu ili šumsku vrstu, određuje se da je za sljedeće postupke potrebno ovlaštenje nositelja prava, obično oplemenjivača:

- proizvodnja ili reprodukcija
- nuđenje na prodaju
- izvoz
- dorada u svrhu razmnožavanja
- prodaja ili drugi način plasmana
- uvoz
- skladištenje u bilo koju od gore navedenih svrha

Popis pokriva gotovo sve zamislive postupke.

Što to u praksi znači poljoprivredniku, arhitektu krajobraza ili umnoživaču sjemena? Bez ovlaštenja nositelja prava ne mogu se provoditi gore navedeni postupci. Umnoživač sjemena, koji želi umnožavati sjeme određene zaštićene sorte za to treba ovlaštenje oplemenjivača za koje pak mora platiti licenciju. Isto vrijedi i za poljoprivrednike koji žele koristiti biljni materijal požet na svojim poljoprivrednim imanjima za sjetvu u sljedećem vegetacijskom razdoblju (sjeme čija je uporaba ograničena na farmi tzv. „farm saved seed“).

Ovo pravilo ima dalekosežne posljedice. Stoga Konvencija UPOV-a državama članicama Unije pruža mogućnost ograničavanja oplemenjivačkog prava za sjeme čija je uporaba ograničena na farmi u okviru razumnih granica te u svrhu očuvanja legitimnih interesa oplemenjivača. To znači da je u slučaju korištenja sjemena čija je uporaba ograničena na farmi potrebno platiti licenciju, koja može biti niža od one uključene u cijenu certificiranog sjemena.

Za razliku od Zakona o oplemenjivačkim pravima u Hrvatskoj, Uredba o oplemenjivačkim pravima u Europskoj Zajednici primjenjuje navedeno pravilo UPOV-a uvođenjem vlastitih pravila odstupanja.

Prema navedenim pravilima EU-a poljoprivrednici smiju koristiti žetveni materijal određenih vrsta koje proizvode na vlastitom poljoprivrednom imanju u svrhu reprodukcije. Pravilo se primjenjuje na sljedeće poljoprivredne vrste:

Krmno bilje:

- Cicer arietinum L. - Slanutak
- Medicago sativa L. - Lucerna
- Vicia faba - Bob
- Lupinus luteus L. - Žuta lupina
- Pisum sativum L. - Vrtni grašak
- Trifolium alexandrinum L. - Aleksandrijska djetelina
- Trifolium resupinatum L. - Perzijska djetelina
- Vicia sativa L. - Grahorica

Žitarice:

- Avena sativa - Zob
- Oryza sativa L. - Riža
- Secale cereale L. - Raž
- Triticum aestivum L. emend. Fiori et Paol. - Pšenica
- Triticum durum Desf. - Tvrda pšenica
- Hordeum vulgare L. - Ječam
- Phalaris canariensis L. - Svijetlo sjeme
- X Triticosecale Wittm. - Triticale
- Triticum spelta - Krupnik

Krumpiri:

- Solanum tuberosum – Krumpiri

Uljarice i predivo bilje:

- Brassica napus L. - Uljana repica
- Linum usitatissimum - Laneno sjeme uz izuzetak lana
- Brassica rapa L. - Bijela repa

Za sve ostale vrste, bilo da se radi o poljoprivrednim, povrtnim, ukrasnim ili šumskim vrstama, nije moguće koristiti sjeme čija je uporaba ograničena na farmi. Za sve vrste na gornjem popisu poljoprivrednici moraju platiti pravičnu naknadu nositelju prava koja je znatno niža od one za licenciranu proizvodnju reprodukcijskog materijala iste sorte na istom području. Mali poljoprivrednici oslobođeni su plaćanja svake naknade. Malim se poljoprivrednikom smatra svaki poljoprivrednik koji uzgaja biljke na površini manjoj od one koja bi bila potrebna za proizvodnju 92 tone žitarica. Države članice EU-a koje su ujedno i članice UPOV-a djelomično su osmislile vlastite propise za sorte koje su zaštićene u okviru nacionalnih uredbi o oplemenjivačkim pravima.

Što će se dogoditi nakon pristupa? Ovdje valja uzeti u obzir ne samo sustav oplemenjivačkog prava u EU-u, već i sustav plasiranja reprodukcijskog materijala u EU-u.

Nakon pristupa, postojeća oplemenjivačka prava u Zajednici automatski će se početi primjenjivati u Hrvatskoj. Trenutno su ta prava dodijeljena sljedećem broju sorti

Poljoprivredne vrste	3633
Povrtne vrste	1484
Ukrasne vrste	8047
Voćne vrste	726

Za navedene sorte imalac prava, odnosno oplemenjivač, mora dati odobrenje za sve gore spomenute postupke.

Važna je i uloga Zajedničkih kataloga poljoprivrednih i povrtnih vrsta. U njima su popisane sve sorte za koje je dozvoljeno certificiranje te plasman u nekoj od zemalja članica EU-a. Te se sorte mogu plasirati na tržište u čitavoj Zajednici bez ikakvih ograničenja, a nakon pristupa isto će vrijediti i za Hrvatsku. O Zajedničkim katalogima ostalih biljnih skupina, primjerice voćnih vrsta, još se raspravlja.

U Zajedničkom katalogu poljoprivrednih vrsta popisano je oko 17000 sorti od 81 vrste, a u Katalogu povrtnih vrsta oko 13000 sorti od 46 vrsta.

Vrste s najviše sorti su sljedeće

Poljoprivredne vrste		Povrtne vrste	
Kukuruz	3805	Rajčica	2541
Meka pšenica	1369	Zelena salata	1634
Šećerna repa	1297	Papar	1439
Suncokret	1161	Crveni luk	832
Krumpir	1099	Dinja	735

Ograničeni broj navedenih sorti vrijedit će samo za Hrvatsku, no za očekivati je da će konkurencija između sorti postati intenzivnija. Neke su od ovih sorti na sortnoj listi i u Hrvatskoj, a neke imaju oplemenjivačko pravo u Zajednici. Primjerice, od 262 sorte pšenice na sortnoj listi u Hrvatskoj, 32 su na popisu Zajedničkog kataloga poljoprivrednih vrsta, od kojih 6 ima oplemenjivačko pravo u Europskoj Zajednici. Za

H. W. Rutz i Ružica Ore Jurić: Sustav korištenja vlastito proizvedenog sjemena na gospodarstvu

ječam navodimo sljedeće podatke: 159 sorti je na hrvatskoj sortnoj listi, od kojih su 44 u Zajedničkom katalogu, a 22 s oplemenjivačkim pravom u Zajednici. Za potonje, 6 sorti pšenice i 22 ječma trebaju dozvolu oplemenjivača za gore navedene radnje.

Trenutna situacija u Hrvatskoj je posebna zbog gotovo 100%-tne uporabe certificiranog sjemena za poljoprivredne vrste. To je u prvom redu uzrokovano visokim potporama za uporabu certificiranog sjemena. Za pretpostaviti je da će se te potpore nakon pristupa smanjiti. To može rezultirati višim cijenama certificiranog sjemena pa će poljoprivrednici početi pokazivati sve veći interes za sjeme čija je uporaba ograničena na farmi. Uzimajući u obzir sve gore navedeno, nakon pristupa, sorte će se moći plasirati na hrvatsko tržište što daje sljedeće mogućnosti za korištenje sjemena čija je uporaba ograničena na farmi i za plaćanje licencija:

Sorta ima	mogućnost uporabe ograničene na farmi	licenciju koja se mora platiti
Oplemenjivačko pravo u EU-u	da	da
Oplemenjivačko pravo u Hrvatskoj	ne	-
Nacionalno oplemenjivačko pravo u jednoj od država članica EU-a	da	ne
Nema oplemenjivačko pravo	da	ne

Adresa autora Author's address:

Mr. sc. Ružica Ore Jurić
Zavod za sjemenarstvo i rasadničarstvo
Vinkovačka 63 A
31000 Osijek
E-mail: r.ore@zsr.hr

Primljeno – Received: 04. 11. 2007.